הוא משום דהפקר כזה לא חל כלל אפילו לגבי העניים, ואם נטלו העני צריך להחזיר לבעלים ולהכי חייב במעשר דלא שייך בזה הפטור של הפקר ממעשר, אבל במתני' שם דהוי דין 'הפקר בי"ד הפקר' ובאמת חל הפקר רק כלפי העניים, דבכח בי"ד להחיל הפקר רק כלפי עניים ואם זוכים העניים הרי הוא שלהם דהב"ד נתנו להם, בזה שפיר שייך הפטור ממעשרות.

ועולה מדברי רעק"א דכל פלוגתת ב"ה הוי רק דלא שייך להחיל חלות הפקר רק לעניים, אבל בגוונא דחל שפיר מודו ב"ה דפטור ממעשר, אכן עיקר הדברים בזה צ"ע, דאם לב"ה לא שייך להחיל חלות הפקר רק לעניים, א"כ מאי שנא דכשבי"ד עבדי הפקר הם יכולים להחיל חלות כזו, ויל"ע.

דברי הגראמ"ה בביאור שיטת ב"ה

ג] ובהגהות הגרא"מ הורביץ נתקשה בזה דכיצד מהני הפקר בי"ד רק לעניים לשיטת ב"ה דהפקר לעניים אינו הפקר, ויצא לחדש דבע"כ צ"ל דגם ב"ה סברי דהפקר לעניים חל ויכול העני לזכות בו, ומ"מ אינו פוטר ממעשרות, והיינו משום דסברי ב"ה שלפני שזכה העני יכול הבעלים לחזור בו מההפקר כיון דהוי הפקר רק לעניים, ומשו"ה אינו פטור ממעשרות דהא גופא שיכול הבעלים לחזור בו חשיב 'אין לו חלק ונחלה עמך' ובזה חלוק הפקר בי"ד דבגוונא שבי"ד מפקירים אינו יכול לחזור בו, ושוב חשיב 'יש לו חלק ונחלה עמך' ופטור ממעשרות.

דברי המקד"ד בביאור שיטת ב"ה

ד] ובמקדש דוד [פאה סי' ט"ו] **מצינו דרך אחרת בזה**, דס"ל דבאמת הפקר לעניים גם בגוונא דחייל אינו פוטר מן המעשר, וז"ל, 'ונראה מזה דהפקר לעניים אף במקום דמהני מכל מקום אינו הפקר גמור ואינו פוטר מן המעשר, ופטור פאה מן המעשר אינו משום הפקר כמ"ש תוס' והשמ"ק רק מקרא דובא הלוי כו', דשם פאה פטורה מן המעשר אף שהוא רק לעניים, אבל אם אין עליו שם פאה אף שהוא הפקר לעניים אינו פטור ממעשרות'.

והמקדש דוד הוכיח כדבריו מדברי התוס' בב"ק [כ"ח. ד"ה זה וזה] דכתבו התוס' שם דהא דפאה פטורה מן המעשר אין זה משום הפקר דהא הפקר לעניים אינו הפקר, אלא דהפטור הוא מקרא 'ובא הלוי כי אי לו חלק ונחלה עמך' – יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך', והנה בפאה הרי וודאי חל ההפקר אע"פ שהוא רק לעניים ומ"מ חזינן דסברי התוס' דאינו פוטר ממעשרות, ובהכרח דהפקר לעניים גם אם הוא חל אינו פוטר ממעשרות, ולהכי כתבו התוס' דהא דפאה פטורה ממעשר הוי מגזה"ש דשם פאה פטור ממעשר.

ולדרכו של המקדש דוד עולה, דב"ה פליגי בתרתי על ב"ש, חדא דסתם הפקר לעניים לא חל כלל, ועוד דאפילו בגוונא דחל אינו פוטר ממעשרות.

ואמנם צ"ע דרכו של המקדש דוד ממתני' לעיל גבי גדיש שלא לוקט תחתיו דמבואר בירושלמי דפטור ממעשרות אע"פ דהוי הפקר רק לעניים, וחזינן דבגוונא דחל הפקר לעניים מהני לפוטרו ממעשר, וכדהובא לעיל מדברי רעק"א על המשנה שם, **ויעוין במקדש דוד שם** דנראה דעמד בזה בתו"ד, וכתב דשאני התם דהוי הפקר בי"ד ובכח בי"ד להפקיר לעניים הפקר גמור כזה שיפטור ממעשר, והיינו דכל מה דס"ל למקדש דוד דהפקר לעניים אינו פוטר ממעשר משום דלא הוי הפקר גמור אבל בגוונא דהוי הפקר ע"י בי"ד בכוחם להפקיר הפקר גמור גם באופן דהוי רק לעניים.

פרק ו' משנה ב'

א. העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים ושכחו ב"ש אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה

בירושלמי הובאו ב' דרכים בביאור פלוגתת ב"ש וב"ה

א] הר"ש הביא דאיתא בתוספתא ובירושלמי ב' שיטות במה נחלקו ב"ש וב"ה, דר' יהושע סבר דאיירי כששכח את העומר סמוך לגפה ולגדיש ונחלקו אם הוי שכחה בכהאי גוונא, ושיטת ר' אלעזר דבגוונא דר' יהושע הוי שכחה לכו"ע, ונחלקו באופן שהחזיק את העומר להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה או הגדר דב"ש אומרים דאינו שכחה כיון שכבר זכה בה וב"ה אומרים דהוי שכחה.

שיטת ר' יהושע בפלוגתא דב"ש וב"ה

ב] וכתב הרא"ש לבאר את דעת ב"ש לשיטת ר' יהושע, וז"ל, 'ב"ש סברי כיון שמונח אצל דבר המסוים עתיד לזוכרו ולא הוה שכחה', ומבואר דכיון דיש סיבה שיזכור את העומר ע"י מה שהניחו במקום המסוים לא הוי שכחה, וצ"ב במה פליגי בית הלל בזה.

ובירושלמי הקשו ממתני' לקמן פ"ז מ"א דאיתא שם דזית שעומד בצד הגת או בצד הפירצה אינו שכחה, והיינו משום דעתיד לזוכרו, וא"כ חזינן דסתם לן תנא דמתני' שם כדעת ב"ש דשכחה בצד דבר המסוים אינו שכחה, **ותירצו בירושלמי** דהתם כו"ע מודו דלא הוי שכחה, כיון דאיירי בזית מחובר לקרקע, וכיון דהוי מחובר וקבוע בצד דבר המסוים לא הוי שכחה, אבל משנתינו איירי בעומר תלוש הנמצא בצד דבר המסוים ובהכי פליגי בית הלל דהוי שכחה.

והנה בירושלמי שם איתא ילפותא לדין המבואר במשנה שם דזית שבצד דבר מסוים אינו שכחה, וז"ל הירושלמי 'ושכחת עומר בשדה, עומר שאתה שוכחו לעולם, יצא זה שאת זוכרו לאחר זמן', ומבואר דמה שהעומר עתיד להיזכר ע"י הבעלים משו"ה לא הוי שכחה, **אכן צ"ב**, דא"כ מה נפק"מ אם העומר תלוש או מחובר, והא כיון שיסוד הדין הוא דמה שעתיד להיזכר לא הוי שכחה א"כ כל שעתיד להיזכר לא הוי שכחה, מה לי מחובר מה לי תלוש.

ויעוין בפני משה שם שביאר בזה, דדבר מחובר כיון שהוא קבוע בצד דבר המסוים הרי דהוא זכור עליו ללקחו, אבל דבר התלוש הוא נייד ממקום למקום ע"י רגלי בני אדם, וע"כ אינו זוכר אותו ולא מועיל לזה מה שמונח סמוך למקום מסוים, **וכעין זה כתב הגר"א** בביאורו לירושלמי על משנתינו, דדבר המחובר הוי 'דבר מסוים טפי'.

שיטת ר' אלעזר בפלוגתת ב"ש וב"ה

ג] בירושלמי הובאה נמי שיטת ר"א בביאור פלוגתת ב"ש וב"ה, והיינו דאיירי בהחזיק בעומר להוליכו לעיר, ולב"ש אינו שכחה כיון שהחזיק בה, ולב"ה מ"מ הוי שכחה, **והקשה הגר"א בביאורו לירושלמי** דלפי"ז דרך זו צ"ע הא דקתני במשנתינו 'סמוך לגפה ולגדיש' דמה שייך זה לעיקר פלוגתא דב"ש וב"ה דנחלקו מצד מה שהחזיק בעומר להוליכו לעיר, **וכתב הגר"א** דצ"ל דאורחא דמילתא נקט דמסתמא כיון שרוצה לזכות בזו הוא נותנו בצד הגפה שהוא דבר מסוים כדי שלא ישכח אותו.

דרכו של הרמב"ם בפיהמ"ש בפלוגתת ב"ש וב"ה [לדעת ר"א]

יעוין בפי' הרע"ב שכתב, דלקמן משנה ג' איתא דמודים ב"ה לב"ש בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר דלא הוי שכחה, וצ"ב דהא לדרך זו בירושלמי הרי דבהא גופא פליגי ב"ש וב"ה, וכתב הרע"ב דהתם איירי שהחזיק בו להוליכו לעיר ולא הניחו בצד הגפה או הגדר דהוי

דבר מסוים, ולכן לכו"ע לא הוי שכחה, אבל במשנתינו איירי דלאחר שהחזיק בו להוליכו לעיר הניחו בצד הגפה או הגדר דבזה פליגי ב"ה וסברי דהוי שכחה, **וכדבריו כן מבואר בפיהמ"ש להרמב"ם** במשנתינו ולקמן מ"ג, **והנה לפי"ז** משנתינו בדווקא נקטה שהניחו בצד הגפה או הגדר **ולא כדברי הגר"א** הנ"ל דאורחא דמילתא נקט.

והתיו"ט תמה בזה כיצד יתכן לומר כזאת שהנחה בצד דבר המסוים הוי סיבה דיחשב שכחה, דהנה למבואר ברע"ב [ומקורו מהרמב"ם כנ"ל] הרי דכשהחזיקו לקחת לעיר ולא הניחו בצד הגפה לכו"ע אינו שכחה, ורק אם הניחו בצד הגפה הוי שכחה לב"ה, נמצא דההנחה בצד דבר המסוים גורמת לו לדין שכחה וצ"ע דזה הוי 'איפכא מסתברא' לומר דהנחה בצד דבר המסוים הוי דין שכחה.

וכתב התוי"ט ליישב בזה, וז"ל 'וטעמא איכא למימר דכשלא הניחו אצל אחד מדברים הללו אע"פ ששכחו אינה שכחה הואיל והחזיק בו להוליכו לעיר, אבל כשהניחו אצל דבר מסויים אף על פי שהחזיק כבר להוליכו לעיר הוי שכחה, שסוברים ד'ושכחת' על ידי עצמך ולא כשיש דבר הגורם השכחה, שע"י שהחזיק בו ולא הניחו אצל דבר מסויים גרם לו ששכחו', **ומבואר בדברי התיו"ט** דיסוד הדין דכשהחזיק בעומר להוליכו לעיר אינה שכחה אינו מצד שזכה בו אלא משום דבעינן 'ושכחת על ידי עצמך ולא שיש דבר הגורם השכחה', והיינו דכיון שהחזיק בו לקחתו לעיר זהו הגורם שאחר שהניחו שכח ממנו כיון שכבר היה בדעתו שאת עומר זה הוא לוקח לעיר ואינו בכלל העומרים שבשדה שצריך לאוספו.

ולפי"ז ביאר התוי"ט דבגוונא שהניחו אח"כ בצד דבר המסוים כאן נחלקו ב"ש וב"ה, דב"ש סברי דאינו שכחה מהטעם האמור שכיון שהחזיק בו ליקח לעיר לא חשיב שכחה על ידי עצמו, וב"ה סברי דכיון דחזר והניחו בצד דבר מסוים הרי שהיה לו כבר סיבה לזוכרו ואם אפ"ה שכחו הרי זה חשיב כבר שכחה מחמת עצמו.

דרכו של הרמב"ם בהל' מתנות עניים בפלוגתת ב"ש וב"ה

ד] כתב הרמב"ם בהל' מתנו"ע [פ"ה הל' ג'], 'אבל אם נטלו ממקום למקום אע"פ שהניחו סמוך לגפה או לגדיש וכו' ושכחו הרי זו שכחה', **ויעוין בדרך אמונה שם [ציו"ה אות ס'] שהביא דהמל"מ ומרכה"מ ופה"ש כתבו** דהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בפירושו למתני' דדבר המסוים הוי סיבה לאחשובי שכחה, אלא לעולם מודה דדבר המסוים הוי סיבה דלא הוי שכחה, וס"ל דהפלוגתא לשיטת ר"א, היא בגוונא שמעביר את העומר ממקום למקום והניח בצד הגפה דלב"ש לא הוי שכחה כיון שהניח בצד דבר המסוים ולב"ה מ"מ הוי שכחה, והא דקתני במשנה ג' דמודו ב"ה לב"ש הוי בהוליכו לעיר דזכו בו.

ולפי דרך זו הרי דשיטת ר' אלעזר קרובה מאד לשיטת ר' יהושע, דתרוויהו ס"ל דב"ש וב"ה פליגי אם הנחה בצד דבר המסוים הוי סיבה דלא הוי שכחה או לא, אלא דלר' יהושע איירי כשמעיקרא היה העומר מונח בצד דבר המסוים ובזה פליגי, ולר"א הוי דווקא כהבעלים הניח את העומר בצד דבר המסוים אבל בגוונא שהעומר מעיקרא היה מונח בצד דבר המסוים כו"ע מודו דהוי שכחה [כן כתב בציו"ה שם אות ע"ג].

פרק ו' משנה ג'

[רישא דמשנה ג' הוא ענין אחד עם משנה ד',
וסיפא דמשנה ג' שייך למשנה ב']

א. ראשי שורות, העומר שכנגדו מוכיח וכו' [מ"ג], ואלו הן ראשי שורות שנים שהתחילו וכו', יחיד שהתחיל וכו' [מ"ד]

בעיקר פירוש משנתינו איכא כמה דרכים בראשונים, ויעוין בזה בארוכה **במלאכת שלמה ומשנה ראשונה ושערי אמונה.**

א] שיטת הר"ש דבמשנתינו נשנו ג' דינים חלוקים:

דין א', דשניים שהתחילו לעמר מאמצע שורה זה לצפון וזה לדרום ונשאר עומר אחד באמצע השורה ששניהם לא עימרו אותו ושכחוהו, אינו שכחה כיון שכל אחד סומך על חבירו שהוא יעמר.

דין ב' מי שיש לפניו שורה של עומרים והתחיל לעמר רק מהעומר השני או השלישי אע"פ שיודע שיש עומר ראשון, ושוב שכח את העומר הראשון לא הוי שכחה, ויליף בירושלמי לדין זה מדכתיב 'כי תקצור קצירך ושכחת, מה שאתה קוצר אתה שוכח', [ואע"פ דפסוק זה איירי ב'שכחת קמה' דהיינו ששכח לקצור, מ"מ ילפינן בירושלמי בהקש גם לשכחת עומרים] והיינו דרק עומר שנשכח מתוך מהלך הקצירה או העימור הוי שכחה אבל אם מעיקרא לא התחיל את הקצירה או את העימור בעומר זה, שוב אינו בכלל שכחה גם אם שכחו אח"כ.

דין ג' מי שיש לפניו י' שורות של עומרים מצפון לדרום וממזרח למערב, והתחיל לעמר שורה אחת מצפון לדרום, וכשהגיע לעומר אחרון של השורה דילג עליו והתחיל שורה אחרת אינו שכחה, דחשיב שלא בא לעמר עומר זה כלל ולא הוי בכלל 'לא תשוב לקחתו' כי מעולם לא בא לקחת עומר זה, ועוד דכיון דאיכא עומר אחד כנגדו בשורה האחרת חזינן לה כאילו עשה כאן שורה אחרת ממזרח למערב שלא התחיל כלל לעמר אותה ולכן לא שייך בזה 'לא תשוב לקחתו'.

ב] והקשה הר"ש סרילאו על עיקר הדין **הג'** המבואר במשנתינו, דהנה מצינו ב' טעמים לדין זה לפי דרכו של הר"ש, דבמשנה ד' מבואר דהטעם הוא דילפינן מקרא ד'לא תשוב לקחתו' דרק עומר שכבר עבר אצלו ושכחו הוי שכחה, ועומר דסוף שורה שקודם שהגיע אליו עבר לעמר שורה אחרת לא חשיב שהיה אצל עומר זה ולכן לא חשיב 'לא תשוב לקחתו', והכי מבואר בירושלמי, אכן במשנה ג' מבואר דטעם דין זה דראשי שורות [דהר"ש פירש לה גם על סוף השורה] הוא משום ד'העומר שכנגדו מוכיח' והיינו דכיון דהעומרים מסודרין באופן של שורות שורות מצפון לדרום וממזרח למערב, א"כ שפיר אנו אומרים שהעומר האחרון הוא מחשיב אותו כשורה ממזרח למערב ומעולם לא התחיל בעימור של השורה הזאת ולכן לא שייך בזה שכחה.

וכתב הר"ש סרילאו לדון מהו באמת עיקר הטעם לדין משנתינו האם מה ש'העומר שכנגדו מוכיח' כדקתני במשנה ג' או דדרשא דקרא ד'לא תשוב לקחתו' הוא עיקר הטעם כדמשמע במשנה ד'.

ויעוין בפי' הגר"א לירושלמי שנראה מדבריו שעמד ג"כ בזה, וכתב דבאמת עיקר הטעם הוא ד'עומר שכנגדו מוכיח' והא דדרשינן מ'לא תשוב לקחתו' הוי רק אסמכתא בעלמא, אכן בלשונו של הר"ש משמע ד'לא תשוב לקחתו' הוי מעיקר הטעם של משנתינו, ועוד דהרי לדבריו על זה קאי דברי המשנה עצמה שנקטה לטעם זה במשנה ד', וא"כ צ"ב מהו עיקר יסוד הדין דמשנתינו לדרכו של הר"ש.

מבואר בר"ש דתרי דיני 'סוף שורה' איכא, דין 'סוף שורה מצד עצמו' ודין 'סוף שורה מדין עומר שכנגדו מוכיח'

ג] ומדברי הר"ש בהמשך ביאור משנתינו עולה דב' דינים הם, דיעוין בדבריו דאחר שהביא את דברי הירושלמי על משנתינו כתב הר"ש וז"ל, 'הרי למדנו מהני תרי קראי, ראשי שורות קמה וסוף שורות עמרים, והדר ילפי מהדדי כדמפרש רבי יונה, **ולא שייך למילף מהכא סוף שורה אלא בשורה יחידה או בשורה אחרונה, דהיכא דיש שורות הרבה כשהניח סוף שורה ראשונה וחזר לשניה הייתי מרבה מלא תשוב אי לאו משום דעומר שכנגדו מוכיח עליו שלא ישכח כדפרשינן'.**